

ERFGOED

E5

Verhalen uit het dorp

Berkel en Rodenrijs - groep 5

Algemene informatie

<i>Doelgroep:</i>	Groep 5
<i>Tijdsduur:</i>	3 lessen, 2 van 40-50 minuten, 1 buitenles.
<i>Bijzonderheden:</i>	in les twee gaan jullie het dorp in, mét een camera (het mobieltje van de leerkracht kan hiervoor dienst doen).

Een lesproject over dorpsgeschiedenis, verhalen, herinneringen en 'erfgoedplekken'.

Begrippen: herinneringen, verhalen, bewaren, archief, erfgoedplekken.

Tip

Je kunt met deze lessenserie goed aansluiten bij andere vakken/leergebieden.

- Het vak geschiedenis ligt voor de hand. In veel methodes wordt in groep 5 deze periode behandeld.
- Denk ook eens aan taal. Verhalen vertellen en herinneringen op schrift stellen staat centraal in dit project. Je kunt, als je wilt, boeken in de klas halen (zie les 1) en zo een link leggen met de plaatselijke bibliotheek en wat daar allemaal te vinden is.
- In de laatste les maken de leerlingen een aantal posters rond hun herinneringen en erfgoedplekken. Je kunt hen ook op een meer kunstzinnige, beeldende wijze hun herinneringen vorm laten geven.

LES 1

een oud verhaal bij een verdwenen gebouw

Tijdsduur:	40-50 minuten
Kijken:	5-10 minuten
Doen:	30 minuten
Verwoorden:	5 minuten

Begrippen:	herinneringen, verhalen doorvertellen en vastleggen, archief.
Materialen:	<ul style="list-style-type: none"> • de afbeeldingen op de PowerPoint • het verhaal in deze handleiding.

Tip

De bron van het verhaal hieronder is de website van de historische vereniging Berkel & Rodenrijs. <https://sites.google.com/site/hvberkelrodenrijs/> Je kunt hier nog veel meer verhalen en foto's vinden. In de bibliotheek kun je boeken vinden met verhalen en foto's van het dorp in vroeger tijden. Je kunt deze boeken in de klas halen voor de leerlingen om in te bladeren en te kijken.

KIJKEN!

Laat **dia 1** zien: een oude foto van de Dorpsstraat (het gebouw links, met de vlaggenmast, was het gemeentehuis). De foto is uit 1922. Praat er even over met de leerlingen. Hoe kun je zien dat dit een oude foto is? (de kleding van de mensen, achter in de straat zie je een koets en een kar). Herkennen zij de Dorpsstraat hierin? Waarom wel of niet? Er is veel veranderd. Als wij geen foto's en verhalen zouden hebben, zouden we niet meer weten hoe het er vroeger uitzag.

DOEN!

Vertel dat je een verhaal van vroeger gaat voorlezen.

(In het verhaal staat in **rood** af en toe een verduidelijking of een suggestie om het verhaal naar het nu te halen en de leerlingen even te laten nadenken).

Introductie

Dit is het verhaal van Cornelis (iedereen noemt hem Karel) Neelis. Hij heeft het in 2010 verteld en het verhaal is op de website van de Historische Vereniging Berkel en Rodenrijs gezet¹. Op die website worden verhalen verzameld van oude mensen die herinneringen hebben aan vroeger.

Daardoor kunnen wij nu nog lezen en horen over vroeger. Als dingen worden opgeschreven (op papier of op een website) dan kunnen mensen die er niet bij waren, lezen wat er gebeurd is. Ook als dat heel lang geleden is geweest. Vaak worden oude papieren en foto's bewaard in een archief. Een archief is een groot gebouw waarin alle belangrijke papieren en foto's en kaarten van een stad (of dorp of gemeente) worden bewaard. Op **dia 2** zie je een stukje van een archief van binnen. Alles zit in kartonnen dozen.

Cornelis (Karel) Neelis: schoenmaker

Het begin van Cornelis' (Karels) verhaal gaat over zijn vader, die ook Karel heette. Vader kwam uit Brabant, maar zijn moeder kwam uit de buurt: uit Pijnacker. Vader Karel had vroeger in Brabant als knecht gewerkt in een schoenenbedrijf. Later ging hij werken bij schoenmaker Bos aan de Noordeindseweg 2.

In 1912 begon vader Karel zijn eigen schoenmakerij, in de Nieuwstraat. Hij was toen 27 jaar oud. Hij maakte schoenen met de hand, voor de deftige mensen. Gewone mensen liepen op klompen. Maar schoenen werden steeds gewoner, zodat ook mensen die niet zo deftig waren, schoenen gingen kopen. Daardoor kreeg vader Karel steeds meer werk en ten slotte werd het huis met de werkplaats te klein. Aan de overkant van de straat, op Nieuwstraat 13, is toen een nieuw huis gebouwd, met een winkel. Vader Karel was toen al getrouwd, hij en zijn vrouw kregen dertien kinderen (**dertien kinderen, dat was toen niet gek. Met hoeveel zijn jullie thuis?**). Cornelis (Karel dus) was een van die kinderen. Hij is op 5 mei 1921 geboren in Berkel en Rodenrijs.

Na de basisschool moest hij meteen gaan werken. (**hoe oud zou hij toen geweest zijn? hoe is dat nu?**) Er was geen geld om hem een vak te laten leren op de ambachtsschool. Hij werkte hard, bij een tuinder aan de Klapwijkseweg: zes dagen in de week, veertien uur per dag! Hij had drie dagen vakantie per jaar en hij verdiende drie gulden vijftig per week. (**hoe is dat tegenwoordig?**)

Toen werd het oorlog en Nederland werd bezet door de Duitsers. Karel, die toen 19 was, vertelt: 'Onder de rooms-katholieke kerk stonden de paarden en kanonnen van het Duitse leger. In de Nieuwstraat stonden vrachtauto's met legermateriaal en soldaten werden bij mensen ingekwartierd (**dat betekent dat die soldaten bij de mensen moesten inwonen**). Toen is de narigheid begonnen!'

Karel moest van de Duitsers gaan werken in Duitsland, maar dat wilde hij niet. Hij is toen in Rotterdam met de fiets op de trein gestapt en met valse papieren, zonder te stoppen in Gouda, doorgereisd naar Friesland. Daar woonde een oude vriend van hem.

Karel vertelt:

'In Sexbierum (Friesland) aangekomen ben ik ondergedoken bij de familie Stoer, dat waren landbouwers. Daar hielp ik mee met werkzaamheden op het land.' Karel werd lid van het verzet. Zijn vrouw is nog altijd trots dat hij dat gedaan heeft.

Het was een moeilijke en spannende tijd, maar één ding was wel leuk. Karel en zijn vrouw hebben elkaar namelijk toen, in Friesland ontmoet. Ze werden verliefd en in 1947, twee jaar na de oorlog, zijn zij met elkaar getrouwd.

Karel ging zijn vader helpen in de schoenmakerij. En zo werd hij uiteindelijk zelf ook schoenmaker: één avond in de week ging hij naar de vakschool in Den Haag om het vak te leren.

'Het eerste paar schoenen dat ik maakte, was voor mijn vrouw,' vertelt hij.

En toen hij al zijn diploma's gehaald had, kon hij zijn eigen schoenmakerij beginnen.

Er was nog veel armoede in het land, zo vlak na de oorlog. Mensen konden vaak hun nieuwe schoenen niet betalen. Mensen kochten dan 'op de pof', dat betekent dat ze niets, of heel weinig betaalden voor hun spullen en dan elke week een klein beetje betaalden, tot het hele bedrag voldaan was. Soms gaven ze maar 75 cent per week.

Langzaam ging het steeds beter. Het hele land was aan het opbouwen. In 1967 is het gezin met winkel en al van Nieuwstraat 13 naar de Kerkstraat gegaan (**die schoenenwinkel is er nog steeds, Kerkstraat 25**).

'Met de verhuizing naar de Kerkstraat zijn we met de schoenmakerij gestopt. De schoenen werden ergens anders gerepareerd. We bleven wel schoenen verkopen en wij zijn boven de winkel gaan wonen. Ik leidde mijn personeel altijd goed op. De pasvorm van een schoen is heel belangrijk.'

Zijn vrouw vertelt: 'We hebben wel gelachen soms! Zo kwam er eens een vrouw in de winkel met voetklachten. Mijn man zei: 'Trek je rok eens tot net boven de knieën omhoog. (**in die tijd was dat héél brutaal; mevrouw moet daar na al die jaren nog om lachen!**) O, zei hij, Ik zie het al...' Aan de knieën kon hij zien wat er aan de schoen moest worden veranderd. Nadat hij de schoen veranderd had, liep ze weer als een kievit!'

Het familiebedrijf Neelis bestaat nog steeds. Karel vertelt dat hij heel graag zou willen dat ze het honderdjarig bestaan van de winkel mogen meemaken. 'Vader begon in 1912,' zegt Karel.

(En hij vertelde dit verhaal in 2010. Hoe oud was het bedrijf toen? Over hoeveel jaar zou het dus 100 jaar bestaan?)

Kijk samen naar **dia 3**. Een oude foto van de Nieuwstraat. In deze straat was dus de schoenmakerij. Op **dia 4** zie je de schoenmakerij. Deze foto is nieuwer dan de vorige.

VERWOORDEN!

Verwoord-leerdoelen

- De leerling kan aan de hand van oude foto's verschillen tussen toen en nu opnoemen
- De leerling kan vertellen dat gebeurtenissen die zijn vastgelegd zijn in woord of beeld, nog vele jaren later 'herinnerd' kunnen worden.

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Hoe kon je zien dat de foto van de Dorpsstraat oud was?
- Waarom bewaren we verhalen en herinneringen (van oude mensen)?
  - ▶ Hier hebben we het niet expliciet over gehad. Laat de leerlingen zelf antwoorden bedenken: waarom is het belangrijk om herinneringen, geschiedenis te bewaren en door te geven? En vraag ook: vind jij dit zelf belangrijk? Waarom wel of niet? Deze vraag komt terug als afsluiting van alle drie de lessen.
- Waar worden belangrijke papieren en foto's van het dorp bewaard?

Ten slotte

Vraag de leerlingen na te denken over plekken in het dorp. Kennen zij plekken (huizen of andere gebouwen, een pleintje, een boom, een park, een bankje) waar zij een verhaal bij hebben? Het kan gaan om:

- een plek waar ze iets beleefd hebben
  - waar ze altijd samenkomen of –kwamen
  - waar ze graag spelen of speelden
  - waar iets gebeurd is dat ze gehoord hebben
  - waar ze zelf niet binnen (kunnen) komen (een bijzonder gebouw bijvoorbeeld) maar waar ze gedachten of fantasieën bij hebben
- een verhaal van zichzelf of een verhaal dat ze gehoord hebben van een ouder, opa, oma, buurman of –vrouw

Geef hen als huiswerk mee om hierover na te denken of dit eventueel aan een ouder of ander ouder persoon te vragen. In de volgende twee lessen hebben jullie deze plekken nodig, dus besteed hier echt even aandacht aan.

Let op: die verhalen hoeven beslist niet waar (gebeurd) te zijn. Het gaat om verhalen, eventueel fantasieën, niet om feiten (hoewel feiten niet verboden zijn).

LES 2

nieuwe verhalen in ons dorp

<i>Tijdsduur:</i>	afhankelijk van hoe je het aanpakt – eventueel splits je deze les in 2 delen: deel 1 inventariseren, deel 2 erop uit
<i>Inventariseren:</i>	20 minuten
<i>Doen:</i>	afhankelijk van de afstanden tot de plekken
<i>Verwoorden:</i>	5 minuten
<i>Begrippen:</i>	herinneringen, erfgoedplekken
<i>Benodigheden:</i>	een print van de foto van de schoenmakerij (dia 3)

INVENTARISEREN!

Haal terug wat er de vorige les is gedaan. Je hebt herinneringen verteld van oude dorpsbewoners en foto's van het dorp laten zien die daarbij horen.

Vervolg met de eigen plekken. Hebben de leerlingen nagedacht over eigen plekken waar ze een verhaal bij hebben of kennen (en/of hebben ze verhalen gehoord van ouders, opa/oma/ouder buurmens)?

Inventariseer de plekken en maak samen met de leerlingen een top 3. Het is het beste als de top 3 bestaat uit plekken waar meerdere leerlingen verhalen, fantasieën of herinneringen bij hebben.

NB: zijn er leerlingen die helemaal geen verhaal en geen plek hebben? Zij kunnen in les 3 aan de slag met het verhaal van Cornelis Neelis – zie les 3 'alternatieve opdracht'.

Bepaal daarna de beste route om vanuit school naar de 3 plekken te gaan en de Nieuwstraat 13, van de foto (**dia 4**).

DOEN!

Nadat je de beste route hebt bepaald, ga je met de leerlingen langs de plekken die zij hebben uitgekozen. In willekeurige volgorde:

- Ga ook naar de Nieuwstraat 13. Neem de foto van de schoenmakerij op de Nieuwstraat 13 mee (print). Het pand staat nu (september 2019) leeg (misschien niet meer als je deze les doet). Is het pand nog hetzelfde? (als je goed naar de gevel kijkt dan zie je wel hoe het was, en dat het verbouwd is; je ziet het aan de stenen. Kun je het oude winkelraam nog terugvinden?) Kijk ook aan de overkant, daar was immers eerst de schoenmakerij van de vader van Karel. Hoe ziet dit eruit? Is het nieuw of nog steeds oud? Kunnen de leerlingen zich inleven in het verhaal, nu ze hier staan?
- Ga eventueel ook naar de Dorpsstraat, met de oude foto van **dia 1**, om oud en nieuw met elkaar te vergelijken.
- Bezoek de plekken van de leerlingen. De leerlingen die hier verhalen bij hebben of kennen, vertellen die ter plaatse. Misschien dat andere leerlingen hierdoor op ideeën komen en zich ook dingen herinneren, nieuwe verhalen of aanvullingen hebben. Als alles is verteld, maak je foto's van de plek, eventueel met de leerlingen die er een verhaal bij hadden.

 Tip: je kunt enkele leerlingen aantekeningen laten maken van hoofdpunten uit de verhalen.

VERWOORDEN!

Terug op school

Verwoord-leerdoelen

- De leerling kan een verband leggen tussen plekken en verhalen of herinneringen

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Hoe vond je het om de plek van de oude schoenmakerij te zien?
- Kende je die plek al? (hiervoor zat er een restaurant in) Is het voor jou anders nu je het verhaal erbij weet? Hoe komt dat?
- Welke plek van de andere (jullie eigen) plekken vond je het leukst? Waarom?

LES 3

wij bewaren onze verhalen

Tijdsduur:	40 minuten
Kijken:	5 minuten
Doen:	30 minuten
Verwoorden:	5 minuten

Begrippen: erfgoedplekken, verhalen doorgeven en vastleggen

Benodigheden:

- de foto's van de plekken van de leerlingen
- materiaal om posters te maken

Vorbereiding voor de leerkracht:

zorg dat je de foto's van de plekken op het digibord kunt laten zien én zorg dat je er prints van hebt gemaakt.

KIJKEN!

Kijk samen met de leerlingen naar de foto's op het digibord en haal even terug wat jullie de vorige les gedaan hebben. Verdeel daarna de leerlingen in groepjes die zich aan een van de plekken willen verbinden. Geef ieder groepje de print(s) van de foto's van hun plek (gebouw, boom, bankje...).

DOEN!

De groepjes maken een poster van hun plek. Ze plakken de foto('s) van de plek op de poster. Leerlingen schrijven verhalen en herinneringen aan de plek op losse blaadjes. Die plakken ze op de poster. Je kunt alle groepjes aan 3 posters laten werken (met later dingen opplakken kan dat wel) maar je kunt ook meerdere posters van dezelfde plekken laten maken.

Alternatieve opdracht

Je kunt eventueel een groepje de opdracht geven om een poster te maken voor Cornelis Neelis en zijn vrouw, met oude en nieuwe foto's van de Nieuwstraat 13 en een samenvatting van het verhaal van les 1, waar je een print van maakt. Misschien zijn er leerlingen die helemaal niets kunnen bedenken van eigen verhalen, voor wie dit een leuk alternatief is. Zij kunnen erbij schrijven wat ze van dit verhaal vinden en hoe ze de Nieuwstraat oud/nieuw ervaren hebben. De poster van Cornelis kan bij die van de anderen gehangen worden.

Hang de posters op en loop erlangs met de leerlingen. Bespreek de posters. Zijn de plekken die in de vorige les zijn bedacht en bezocht, bijzonderder nu we al die verhalen aan elkaar hebben verteld en ze hebben opgeschreven?

Aan het einde van de schooldag kunnen de leerlingen hun ouders en/of opa's en oma's de 'nieuwe erfgoedplekken' presenteren. Misschien komen er dan nog wel meer herinneringen los van de oudere mensen. Zo zie je dan dat herinneringen weer andere herinneringen oproepen en dat je al pratend en delend samen het erfgoed 'maakt'.

VERWOORDEN!

Verwoord-leerdoelen

- De leerling kan een verband leggen tussen plekken en verhalen of herinneringen
- De leerling kan het verband leggen tussen verhalen vastleggen en deze doorgeven

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Hoe vond je het om de verhalen op te schrijven en te presenteren?
- Vind je het belangrijk dat jullie verhalen bewaard worden? Waarom wel of niet?
- Hoe zou je het vinden als kinderen over 100 jaar jullie verhalen lezen?

Haal ten slotte terug dat je na de eerste les hebt gevraagd: Waarom bewaren we verhalen en herinneringen (van oude mensen)? Waarom is het belangrijk om herinneringen, geschiedenis te bewaren en door te geven? Vind jij dit zelf belangrijk? Waarom wel of niet?

De leerlingen hebben hier toen eigen antwoorden bij gegeven. Vraag, ter afsluiting van dit project, of iemand hier nu een ander of uitgebreider antwoord op zou geven. Zo ja: waardoor is jouw mening veranderd?